

JAK DÁL V NEPROFESIONÁLNÍ ENTOMOLOGII?

Jaromír Strejček

Současná situace v naší entomologii je značně složitá a určitě ne dobrá. Profesionálně realizovaná entomologie má své plány a stanovené programy. Ty jsou zaměřeny hlavně do dvou směrů. Jedním z nich je snaha co nejdříve pomoci výrobní praxi v boji proti hospodářsky škodlivému hmyzu, v posledním období výrazně ovlivněná úsilím o maximální podíl biologického boje či volné přírodě ekologicky neškodících postupů; to je jistě směr i úsilí vysoce potřebné. Druhý směr je zaměřen na tzv. základní výzkum, tedy poznávání morfologie, fyziologie, anatomie, ontogeneze, fylogeneze atd. hmyzu. Oba tyto směry vyžadují vyškolené profesionální specialisty, nákladné přístrojové vybavení atd. Naproti tomu taxonomii a faunistiku hmyzu mají vlastně v oficiálních plánech pouze muzea, která ovšem vzhledem ke svým personálním vybavením a specifickým zvlášť sledovaným muzeologickým úkolům mohou toto plnit pouhým zlomkem procenta skutečné potřeby. Stále se zde jaksi hřeší na dřívější historický vývoj těchto činností, který byl dříve téměř výhradní doménou neprofesionálních entomologů, tzv. amatérů, přičemž ovšem řada z nich odborně převyšovala ty profesionály. To však mohlo stačit v minulosti, dnes již tato situace svědčí o hlubokém odborném i politickém podcenění těchto oborů po všech stránkách. Dokumentují to obrovské taxonomické změny a doplňky všude tam, kde dochází k základnějším revizím některých skupin hmyzu. Přitom je samozřejmostí, že jakékoliv další studie mohou dát seriosní výsledky pouze na přesně určeném druhu a že taxonomická přesnost a správnost je a zůstává základem veškeré ostatní práce s hmyzem!

Stejná situace je i ve faunistice hmyzu. Dřívější pojetí, tj. zda druh je či není v Čechách, na Moravě či Slovensku, je již dávno překonané, nehledě k tomu, že zdaleka nejde o údaje neměnné, zvláště v posledních desetiletích, kdy velká řada druhů ze svých bývalých stanišť úplně vymizela. Mimoto dnešní faunistika směřuje k mnohem podrobnějšímu geografickému a současně i bionomickému podchycování výskytu druhů, neboť teprve takovéto údaje mohou být využity např. v ochraně

přírody, při sledování změn životního prostředí atd. Nejvýše potřebné je také postupně zpracovávat hmyzí společenstva ve vztahu k již dobře propracovaným společenstvům rostlin. To všechno jsou již ale činnosti, k nimž je třeba značně širokých vědomostí z navazujících oborů (botanika, pedologie, klimatologie aj.).

To vše ovšem již značně koliduje se zájmem velké části neprofesionálních entomologů, členů naší společnosti, těch, kteří jsou a zůstávají pouze sběrateli. Jejich jediným cílem je mít v oblíbené skupině kompletní sbírku, kde žádný druh nebude chybět, všechny exempláře budou zcela bezvadné a pokud možno vlastnoručně sebrané. Nepřihlédneme-li k určité specifické oboru, je to a zůstane to určitou formou entomologické filatelie se všemi zápornými jevy z toho plynoucími, zejména zkomercializování určitých sběrateli preferovaných skupin hmyzu.

Proti této sběratelské a značně samoučelné manii, jež má i řadu negativních dopadů v ochraně přírody, stojí již zmíněná a stále narůstající potřeba rozsáhlých a co nejpodrobnějších poznatků o rozšíření a životních projevech našeho hmyzu právě pro tu ochranu přírody a další obory. Jak toto vše skloubit? Věřím totiž, že celá řada těch "sběratelů" by se při odpovídajícím vedení docela ráda přeškolila na skutečné průzkumníky, jejichž práce by přinášela cenné výsledky pro společnost. Můžeme sice říci, že i v běžné sbírce jsou zachyceny určité faunistické údaje, ale ty bývají obvykle velmi kusé, s malou vypovídací hodnotou (chybí např. údaje o typu biotopu, živné rostlině apod.). Jde tedy o to, aby i ti, kteří se entomologií zabývají pouze jako koníčkem, pracovali tak, aby obrovský čas a úsilí věnované této práci se bez užitku neztrácelo. Vždyť sbírek je v muzeích dost, ale konkrétní a komplexnější údaje o výskytu či naopak chybění druhů na určitých lokalitách nemáme. Do zbláznění se jezdí na tesaříky do Štúrova, ale komplexní a precizní zpracování o výskytu tesaříků v této nesmírně závažné oblasti není! Totéž platí např. o Karlštejnsku. Přitom tesaříkovití jsou u nás bezesporně nejvíce sbíranou a sledovanou čeledí ze všech brouků a zase brouci nejvíce sbíraným a sledovaným řádem hmyzu. Mrtvý materiál v krabici totiž již zdaleka tolik neřekne jako ten, kdo ho sám sbíral a má k tomu často i písemné poznámky.

Na druhé straně je zde ale skutečnost, že kdyby o takovouto vážnější práci projevila opravdový zájem větší počet dnešních sběratelů, neměl by je kdo vést, resp. ti, kteří by je vésti mohli, by na to časově vůbec nemohli stačit. Přitom by tito dobrovolníci to vedení mít museli, jinak by z toho byl časem nezvládnutelný chaos z hlediska me-

tody práce (ostatně prvním počinem naší společnosti, směřující proti tomuto chaosu, bylo vypracování a vydání faunistických karet). Je dostatečně známo, že dobrovolná práce může mít opravdový efekt jen tehdy, je-li vedena profesionálním odborníkem, který na to vedení má správně vymezený čas. Jinak to vždy dříve či později vede ke znechucení u těch dobrovolníků, a to často trvalému. Roli zde hraje i otázka poměru počtu profesionálních organizátorů k dobrovolníkům; obvykle se předpokládá nejméně 1 profesionál na 50 dobrovolníků. Domnívám se ale, že je to reálná možnost, jak s minimálním počtem stálých pracovníků zajistit obrovský rozsah práce, která v současnosti není v našem státě řádně zajišťována nikým! Proměny naší přírody jsou vlivem hospodářských zásahů obrovské a rychlé a téměř úplně bez dokumentování měněných a ohrožených přírodních hodnot, včetně hmyzu. Jestliže při likvidaci stavebních objektů to nikoho ani nenapadne provést bez odpovídající profesionálně zpracované dokumentace, proč by to tak nemělo být i u přírodních lokalit. To lze samozřejmě nějak uzákonit či to od stávajících zákonů odvodit, ale musí zde být i záruka, že to někdo bude i schopen provést. Jednou z možností by byly právně i profesionálně odborně vedené skupiny dobrovolníků-členů Čs. společnosti entomologické při ČSAV.

Určitým krůčkem tímto směrem byla a je činnost faunistické sekce Čs. společnosti entomologické. Je to ale opravdu pouze krůček; tato sekce přes dosavadní velmi dobré výsledky může opět vyřešit jen zlomek procenta skutečné potřeby. Je nanejvýš načase, aby bylo zřízeno odpovídající pracoviště na dosah ruky!

Další samostatnou kapitolou je odborné zaměření neprofesionálních entomologů. Je to sice zcela pochopitelně ovlivněno atraktivností jednotlivých skupin i dostupností potřebné literatury, ale ani to tak zcela neplatí! Vždyť proč např. z brouků jsou tak "zuřivě" sbíráni te-
saříkovití, když neméně krásní jsou krascovití či mandelinkovití (zvláště např. Donaciinae)? Přitom ani z hlediska obtížnosti determinace nejsou tak velké rozdíly. Na druhé straně na celou řadu skupin hmyzu u nás vůbec nejsou specialisté. Ty doby, kdy prof. Roubal určoval všechny brouky, již dávno minuly, specializace na čeledi je nezbytná (narůstá i "entomologická administrativa", např. faunistické karty, zá-
znamy o exkurzích, katalogy aj., zpřesnily, ale současně i ztížily se způsoby preparace i determinace atd.). Je ale proto třeba, aby se zá-
jem neprofesionálních entomologů více rozrůznil, rozdělilisi jednotlivé skupiny. Kdyby každý vážný zájemce si vzal jednu, byť i velmi malou skupinu, pak při počtu členů naší Společnosti by muselo být alespoň v

motýlech a broucích obsaženo vše!

Zde bych se chtěl dotknout jedné již velmi osvědčené metody, a to vzájemného předávání materiálu mezi specialisty. Již řadu let to u brouků praktikuji s jinými kolegy tak, že sice na exkurzi si každý jde specificky po té své skupině, ale když mu přijde pod ruce nějaký materiál ze skupiny, kterou zpracovávají kolegové, tak ho sebere též. Je zde tak pouze práce navíc při třídění sběru, kdy tyto materiály pro jiné kolegy dám nepreparované v pilinách na sucho s lokalitními údaji zvlášť do epruvet a ty pak těmto kolegům na jarním či podzimním srazu předám - na oplátku od nich dostávám stejně své skupiny. Nikdo nic nepřebíráme, nepočítáme brouky ani epruvety, nesledujeme, kdo dal více či méně, co má větší či menší cenu. Získáváme určitě všichni. Dostávám materiály z míst, kam se sám nikdy nedostanu - od nás i z ciziny. Šetřím kolegům i sobě čas s preparací - preparuji jen to, co za to stojí, ostatní pouze po 1 ex. pro doklad či i to jen zaznamenám (z území, kde již dokladové ex. jsou). Šetří se tak i špendlíky a krabice a především čas a zase čas! Přitom se vše dobře a účelně využije (tento způsob lze ovšem těžko použít u komerčně zatížených a zprofanovaných skupin). Tímto způsobem by bylo při širším použití možné poměrně rychle a úsporně zpracovat i mnoho skupin současně. Kompletní sbírka musí být přitom pouze nezbytnou pracovní pomůckou, nikoliv cílem!

Na závěr bych chtěl zdůraznit, že jsem přesvědčen, že význam entomologie včetně moderní taxonomie a faunistiky bude stále vzrůstat spolu s její potřebností pro praxi a že dojde i k potřebnému organizačnímu zabezpečení této činnosti. K urychlení mohou přispět i dobré výsledky cílevědomé práce dobrovolníků, členů Čs. společnosti entomologické při ČSAV, jejichž současné možnosti jsem se pokusil naznačit.